

Безкоровайна Л. В.

Харківський національний економічний університет

**ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-
ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ЕФЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ТОВАРОВИРОБНИКА**

Анотація

Розглянуто стан та умови здійснення діяльності вітчизняними підприємствами. Узагальнено існуючі визначення механізму, його організаційної та економічної складових. Уточнено визначення та схему організаційно-економічного механізму ефективної діяльності національного товаровиробника.

Ключові слова

Ефективність, прибуток, рентабельність, ефективна діяльність, механізм, організаційно-економічний механізм.

I. Вступ

Забезпечення ефективної діяльності підприємства можливе лише за умов створення дієвого організаційно-економічного механізму. Правильна розробка відповідного організаційно-економічного механізму, чітке визначення його елементів та взаємозв'язків між ними дозволить окреслити напрямки і шляхи досягнення поставлених цілей, визначити інструменти і важелі, які необхідно використовувати для їх досягнення. Саме цим визначається актуальність питання, що розглядається.

Дослідженню сутності та побудові механізму діяльності підприємства і, зокрема, організаційно-економічного механізму присвячені роботи багатьох вчених: Л. Абалкіна, М. Афанас'єва, І Булеєва, М. Буніча, Ф. Котлера, Т. Ландіної, Б. Мільнера, Е. Мінаєва, С. Мочерного, В. Пономаренка, О. Пушкаря, О. Тридіда, О. Шеремет та ін. Однак, механізм діяльності підприємства характеризується динамічним станом як об'єкту дослідження так і середовища його діяльності, а значить повинне враховувати зміни економічних, соціально-

політичних реалій і тому потребує уточнення на етапі розвитку та подальшого зростання ринкових відносин в Україні.

II. Постановка задач

Необхідно уточнити сутність ефективної діяльності підприємства та організаційно-економічного механізму такої діяльності, його складові частини. Для цього необхідно проаналізувати стан та умови здійснення діяльності вітчизняними товаровиробниками, узагальнити існуючі визначення організаційно-економічного механізму та встановити взаємозв'язок між його складовими частинами для забезпечення ефективної діяльності.

III. Результати

Підприємство є основним виробником товарів та послуг, основним ринковим суб'єктом, що вступає у різні господарські відносини. Тому ефективність економіки країни залежить від ефективності діяльності окремого підприємства.

Підвищення ефективності діяльності підприємства як основної ланки національної економіки, на нашу думку, має відбуватися, в першу чергу, за рахунок удосконалення системи організації праці, впровадження досягнень науково-технічного прогресу, вдосконалення структури підприємства, системи мотивації на підприємстві та інших заходів.

На думку автора, ефективність є відносним показником, який характеризується динамічністю та висвітлює результативність діяльності по використанню ресурсів для досягнення поставленої мети на релевантному проміжку. Необхідно відрізнити ефективність діяльності підприємства та його ефективну діяльність, оскільки, на думку автора ефективна діяльність – це така діяльність, при якій досягається одночасне зростання ефекту та ефективності від здійснюваних підприємством економічних, соціальних, екологічних та інших заходів і забезпечується задоволення інтересів різних суб'єктів ринку, зацікавлених у діяльності підприємства.

Розробка організаційно-економічного механізму ефективної діяльності є особливо важливою для вітчизняних підприємств, оскільки, як показує аналіз їх

діяльності, на сьогоднішній день існують диспропорції між кількісними і якісними показниками їх діяльності.

У період з 2000 року зростання вітчизняної економіки відбувається високими темпами. У 2000-2003 рр. підвищення ВВП становило 32,9%, а за 2003р. – ще 9,3%. Значно вищими темпами розвивалася промисловість, обсяги виробництва якої збільшилися відповідно на 60,3% і 15,8%. Україна увійшла до групи країн, які лідирують за цими показниками в сучасному світі [6].

Сформувалася стійка тенденція до збільшення українського експорту, що також характеризує досить високий рівень конкурентоспроможності відповідних галузей виробництва. За останні 4 роки обсяги експорту зросли майже на 70%. Однак, разом з кількісним зростанням має відбуватись і якісне, тобто підвищення ефективності виробництва. І саме тут спостерігається ряд процесів, які незаперечно свідчать, що саме на цьому напрямі соціально-економічного розвитку країни є істотні недоліки.

Одним з головних показників ефективності економіки, її рентабельності є прибуток. Чим він більший, тим ширші можливості підприємств і держави для перетворення його основної частини в інвестиції, отже, і в новий виробничий капітал. Саме прибуток забезпечує підприємствам основну частку їхніх інвестицій, а відповідно, й інновацій.

Разом з тим, на вітчизняних підприємствах прибуток, а отже, і рентабельність виробництва після різкого падіння у 2000р. та в наступні роки продовжувала знижуватись. Якщо рентабельність промислових підприємств, тобто відношення прибутку до ВВП, у 1999р становила 9,1%, то в 2000р. – 4,8%, у 2001р. – 3,7%, в 2002р. – 2,6% і, лише у 2003 році відбулося незначне її підвищення до 3,7% [6]. Зниження рентабельності підприємств зумовило цілий ряд негативних процесів, про що свідчать дані табл. 1 [2].

Пряма залежність між рентабельністю підприємств, їхнім прибутком та інвестиціями у розширення виробництва проявляється і в динаміці цих показників.

Особливості руху ряду показників економіки на сучасному етапі

Показники	Роки			
	2000	2001	2002	2003
1. Рентабельність підприємств промисловості	4,8	3,7	2,6	3,7
2. Прибуток промислових підприємств, млн. грн.	8835	8537	2867	9122
3. Питома вага збиткових підприємств у промисловості, %	42,2	41,1	41,8	46,9
4. Власні кошти підприємств - інвестиції у загальному обсягу інвестицій	68,6	66,8	65,8	63,9
5. Частка підприємств, які здійснювали інновації у технології	27,9	26,1	23,5	21,8

Зниження рентабельності підприємств звузило джерело фінансування, що й відбилося на зменшенні інвестицій. Власні кошти підприємств, які у вигляді інвестицій направлялися на нарощування основного капіталу, мали тенденцію до зниження. Отже, залежність тут така: зниження рентабельності є наслідком зменшення отриманого прибутку, який є основним джерелом інвестицій, а це, у свою чергу, зумовлює зниження обсягів власних коштів, які йдуть на інвестиції.

Зменшення інвестицій, у свою чергу, за логікою ланцюгової реакції, зумовило негативні процеси і в інноваційній діяльності. Частка підприємств, які займалися інноваційною діяльністю, у їх загальній кількості теж має тенденцію до зниження. Якщо в 1999р. кількість промислових підприємств, що впроваджували нові технологічні процеси, становила 72%, а в 2000р. – навіть 72,9%, то в 2002р. їх питома вага знизилась до 23,5%, а у 2003 – до 21,8% [2].

Всі ці факти є свідченням необхідності забезпечення ефективної діяльності вітчизняних товаровиробників, що неможливо здійснити без розроблення дієвого організаційно-економічного механізму.

Не зважаючи на широке використання терміну “механізм” та “організаційно-економічний механізм”, погляди на їх трактовку різні, а інколи, суперечливі. Аналіз публікацій, присвячених різного роду механізмам свідчить про відсутність єдиної методології їх дослідження та формування.

Аналіз літературних джерел виявив декілька трактувань поняття “механізм” з наголосом на ті чи інші його аспекти [3,4,5,7]. На нашу думку, найбільш повним є визначення механізму як сукупності станів і процесів, із яких складається будь-

яке явище. А, оскільки “процес” у Великому економічному словнику тлумачиться як 1. хід будь-якого явища, послідовна зміна станів, стадій розвитку та ін.; 2. сукупність послідовних дій для досягнення певного результату [1], то під механізмом розуміємо послідовну зміну станів та сукупність послідовних дій для досягнення певного результату.

Даний механізм має дві складові – організаційну та економічну. Під організаційним механізмом розуміється система зв'язків між елементами підприємства, що виникають у динаміці. Їх можна розділити на лінійні зв'язки впливу на виконавців; функціональні зв'язки по виконанню робіт підрозділами підприємства, міжфункціональні зв'язки інтеграції підприємства в систему. Організаційний механізм – це також сукупність різноманітних по своїй природі конкретних організаційних елементів, управління якими здійснює особливий керуючий орган, який забезпечує взаємодію і координацію підсистем підприємства, економічність та оперативність механізму, організує ефективну діяльність підприємства в умовах змінних потреб суспільства і нестабільності навколишнього середовища [7].

Відносно економічного механізму, французький дослідник А. Кульман підкреслює, що його можна визначити як необхідний взаємозв'язок, який виникає між різними економічними явищами. Механізм містить певну послідовність економічних явищ: його складовими елементами одночасно виступають вхідне і вихідне явища, а також весь процес, який відбувається в інтервалах між ними[3].

Більшість економістів вважають, що для економічного механізму характерні виробничі й управлінські процеси, сукупність зв'язків і взаємодій в яких представляють відповідно виробничий механізм і механізм управління. Існують різні визначення поняття організаційно-економічного механізму [1,5,8].

На думку автора організаційно-економічний механізм це – сукупність послідовних дій для досягнення певного результату та елементів (форм, структур, способів, методів, методик, процедур), що забезпечують його досягнення.

Організаційно-економічний механізм включає ряд складових частин, кожна з яких являє собою складну комбінацію методів, економічних важелів та

інструментів, які виконують певні функції: планування (прогнозування); управління, що включає організаційну структуру управління, систему економічного стимулювання та участь виробників в управлінні; фінансово-кредитний механізм; матеріально-технічне постачання. В структуру організаційно-економічного механізму слід включити правові норми господарювання, від яких залежить сутність механізму.

Ефективність діяльності підприємства залежить від якості інструментів, що використовуються при розробці і реалізації відповідних стратегій, програм, процедур. У якості подібних інструментів виступають відповідні організаційно-економічні механізми як сукупність станів і дій, які складають процес розробки і реалізації програми забезпечення ефективної діяльності підприємства.

На нашу думку організаційно-економічний механізм ефективної діяльності підприємства – це сукупність послідовних дій та концептуальних, методичних і програмних інструментів, які дозволяють моделювати варіанти рішень, що приймаються, розробляти засоби їх аналізу для досягнення встановлених цілей і узгодження суспільних, групових та особових інтересів. Розроблена автором схема цього механізму представлена на рис. 1.

При формуванні організаційно-економічного механізму визначається конкретний об'єкт і ціль. Для організаційно-економічного механізму ефективної діяльності товаровиробника об'єктом є діяльність підприємства, а ціллю – забезпечення її максимальної ефективності. Далі визначаються фактори, на які необхідно впливати, щоб виконати ці завдання.

Інформаційне забезпечення роботи механізму базується на правилах пошуку, комплектування, обробки, зберігання і передачі інформації; наявних архівних даних про роботи, які виконувались раніше; на колективних та індивідуальних знаннях, які накопичені; комунікаційних сітках всередині підприємства і каналах зв'язку з зовнішнім середовищем.

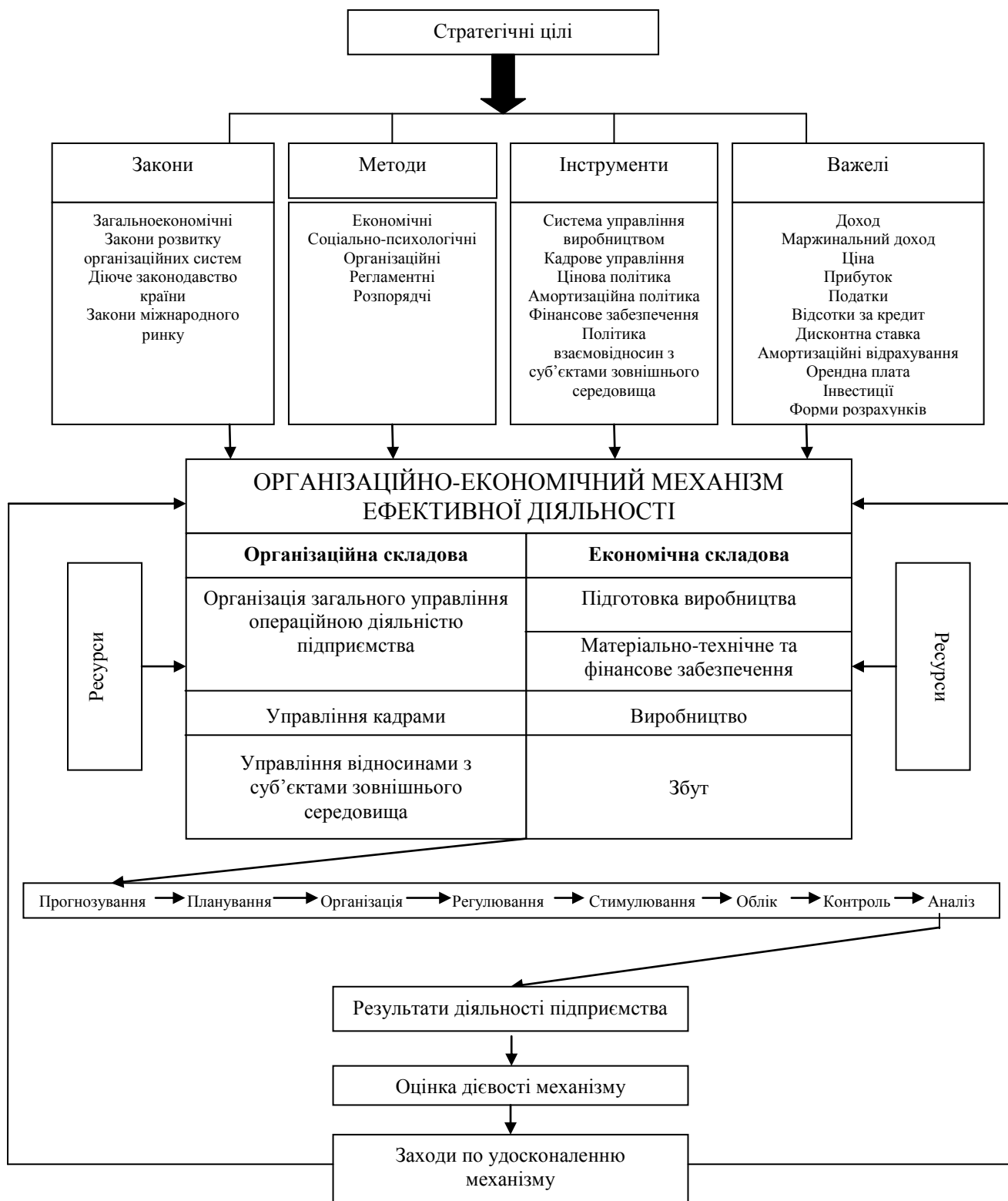

Рис. 1. Схема організаційно-економічного механізму ефективної діяльності товаровиробника

Слід зазначити, що будь-який організаційно-економічний механізм підприємства повинен бути спрямований на досягнення стратегічних цілей підприємства та забезпечити її досягнення з меншими витратами часу та капіталу підприємства. Тобто, сучасний організаційно-економічний механізм повинен бути побудований таким чином, щоб забезпечити максимально ефективну діяльність підприємства.

IV. Висновки

Таким чином, можна підсумувати, що на сьогоднішній день зростання кількісних результуючих показників діяльності вітчизняних підприємств-товаровиробників має доповнюватись зростанням якісних показників, тобто діяльність підприємств має бути ефективною. Досягти цього можна лише при побудові дієвого організаційно-економічного механізму ефективної діяльності товаровиробника, який, на нашу думку, представляє собою сукупність послідовних дій та концептуальних, методичних і програмних інструментів, які дозволяють моделювати варіанти рішень, що приймаються, розробляти засоби їх аналізу для досягнення встановлених цілей і узгодження суспільних, групових та особових інтересів. Практичне значення запропонованого підходу дає можливість більш чітко визначити складові організаційно-економічного механізму ефективної діяльності товаровиробника, що дає можливість визначити низку дій з його вдосконалення і забезпечення ефективної діяльності підприємства.

Література:

1. Астапова Г. В., Астапова Е. А., Лойко Д. П. Организационно-экономический механизм корпоративного управления в современных условиях реформирования экономики украины. Донецк. – 2001, 279 с.
2. Большой экономический словарь / Под ред. А. Н. Азрилияна.-2-е изд. доп. и перераб. – Институт новой экономики, 1997.-864 с.
3. З посилання Президента України до Верховної Ради // Економіст. – 2004. - №7. – С. 1-105.

4. Кульман А. Экономические механизмы: Пер. с фр./Общ. ред. Н. И. Хрустальной. – М.: АО Издательская группа «Прогресс», «Универс», 1993.-192с.

5. Пономаренко В. С., Ястремская Е. Н., Луцковский В. М. и др. Механизм управления предприятием: стратегический аспект. – Харьков: Изд. ХГЭУ, 2002. – 252 с.

6. Путятин Ю. А., Пушкарь А. И., Тридед А. Н. Финансовые механизмы стратегического управления развитием предприятий. – Харьков: Основа, 1999. – 488 с.

7. Становлення інвестиційної моделі економічного зростання України // Економіка України. – 2004. - №6. – С. 4-11.

8. Шеремет О. О. Організаційно-економічний механізм діяльності акціонерних товариств харчової промисловості України. – К.: Видавництво «РАДА», 2002. – 176 с.